

Квачов А. П. (Kvachov A. P.), Макаrchук О. М. (Makarchuk O. M.)

Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

Розглянуто особливості поглядів Б. Рассела на походження, природу, особливості та проблемність процесу пізнання.

Ключові слова: *пізнання, ідеї, віра, мова, наукове знання.*

It was considered the peculiarities of Bertrand Russell's views at the origin, nature, characteristics and problematic of cognition process.

Key words: *cognition, ideal, faith, language, scientific knowledge.*

В основі нашого аналізу лежить книга Б. Рассела "Людське пізнання: його сфера і межі" в якій розглядається широкий спектр питань: від з'ясування природи пізнання до розгляду особливостей і проблемності різних сфер осягнення світу людством. Підхід автора до проблем відрізняється своєрідністю, не тривіальним тлумаченням, не беззаперечними висновками. Ми хочемо зупинитись на деяких особливостях авторського бачення проблем. Походження процесу пізнання Б. Рассел зводить до біологічних форм життя. Пізнання – це етап, ступінь в розвитку адаптивних здібностей, властивих всьому живому. У вузькому смислі пізнання – це людська форма пристосування до фактів. Під "фактами" розуміються ситуації, які знаходяться поза організмом і не залежать від нього, тобто це навколишнє середовище існування організму. Тварини також пристосовуються до навколишнього середовища, також реагують на факти, відповідним їх природі способом, а отже вони теж пізнають. "Оскільки не існує чіткої межі між твариною і найвидатнішим філософом, – пише він, – тому ясно, що ми не можемо сказати точно, в якому саме пункті ми переходимо із сфери простої поведінки тварини, у сферу, яка в силу свого достоїнства заслуговує найменування "пізнання" [1, 158].

Нечіткий зміст поняття "пізнання", ототожнення останнього з інстинктом, змушує автора вводити об'єднуючі поняття, які мають показати

спільність людських і тваринних механізмів пристосування до навколишнього світу. Психіка є основою пізнання у тварини і людини. Спільними способами пізнання для них є "ідеї", так автор називає різні стимули, що спонукають організм до дії. "Я визначив би "ідею", – зазначає він, – як стан організму, відповідний чомусь чуттєво-відсутньому" [1, 100]. Щодо людини це так, оскільки психічне життя людини, її внутрішній світ цілковито складається із ідей і ставлення до них. Уява, пам'ять, бажання, думка і віра – все передбачає ідеї. Якщо відносно людини сумнівів не виникає, то стосовно тварин звучить досить непевно. Ідеї в свою чергу пов'язані з затриманими реалізаціями під якими мається на увазі мислене, чуттєве приготування, психічна установка до майбутніх дій. Таким чином, ідеї представляють частину причин дій і стають повною причиною коли до них приєднується відповідний стимул. Він може бути зовнішнім або внутрішнім. Для людини при певних обставинах стимулом і навіть причиною може бути "слово".

Важливу роль у процесі пізнання Б. Рассел відводить вірі, трактуючи її досить оригінально. "Вірою" означається стан свідомості чи тіла, або ж і того і іншого разом, в якому тварина діє стосовно до чогось чуттєво йому не даного. Віра – це стан очікування організму. Віра – це родове поняття. Існує безліч видів віри: спогад, відчуття, висновок і т.і. Віра може бути статичною і дієвою, істинною і хибною. Істинна віра – це збіг очікуваного з фактом. Знання представляє собою клас, підпорядкований істинній вірі. Відношення людини до зовнішнього світу, тобто відношення ідеї чи образу до чогось зовнішнього виявляється у вірі яку можна виразити словами.

Пошуки витоків пізнання в глибинах біологічного і психологічного підґрунтя переконали Б. Рассела в тому, що роль розуму занадто перебільшена. "Розум – це не творча, а скоріше гармонізуюча, контролююча сила" [2, 45]. Філософ виступає проти надмірної раціоналізації науки, вважаючи її помилковою. Всі знання із досвіду оснований на чуттєвому сприйнятті і ніякої іншої основи не існує. Звідси їх неповнота і обмеженість. Спроби замінити індивідуальний досвід колективним виявились безрезультатними. "Індивідуальне сприйняття є основою всього нашого пізнання, і не існує ніякого

методу, з допомогою якого ми можемо починати з даних, спільних для багатьох спостерігачів" [1, 20]. Загальноприйняті чи суспільні знання про світ є несправжніми, оманливими, а почасти вивідними, оскільки весь сирий матеріал пізнання складається з психологічних явищ життя окремих людей. Спільними знання робить мова, яка є соціальною по своїй суті, походженню і основним функціям. Мова відрізняє людське пізнання від тваринного, позаяк на словах базуються більш складні звички аніж у дословесній формі.

Однак до мови як і до багатьох інших явищ пізнання Рассел ставиться надзвичайно скептично. Мова не надійний метод пізнання, тому, що словам властива неясність, невизначеність. Мова абстрактна, вона відриває знання від досвіду, від фактів, змушує вірити на слово, в той час як наукове знання вимагає визначення, витлумачення кожного поняття. Підтримуючи прагнення науки до об'єктивності і виключення суб'єктивності, автор висловлює сумнів у такій можливості. На прикладі аналізу логічного змісту власних імен, загальноживаних слів для позначення просторово-часових відносин – "тут", "тепер" і т.д., автор показує неможливість досягнення точності, однозначності змісту цих і інших понять. Дані особливості мови ускладнюють або роблять неможливим досягнення наукового знання. Усе впирається в суб'єктивний досвід. "Навіть слова, які ми найбільше хочемо зробити науково-безособовими, вимагають для свого пояснення особистого досвіду самого тлумача" [1, 102].

На думку Рассела науковість властива математиці і логіці, інші ж науки проблематичні і невизначені. Жоден логічний метод: ні дедукція, ні індукція, ні аналогія не в змозі надати матеріал остаточно встановлений. Все базується на припущеннях, недостатньо обґрунтованих узагальненнях чи невизначених словах. Сучасна фізика має справу з об'єктами які не сприймаються чуттєвим досвідом і змушує людей вірити у імовірнісний світ. Багато що, а іноді и все, залежить від інтерпретації окремих фактів, а то й слів. Різні інтерпретації змінюють роль и значення фактів і явищ, що ставить під сумнів ступінь науковості для багатьох людських знань. У дусі скептицизму Д. Юма, Б. Рассел заперечує можливість встановлення причинних зв'язків, оскільки досвідом фіксується тільки послідовність і співіснування.

Література:

1. *Рассел Б.* Человеческое познание: его сфера и границы. К.: Ника – Центр, 2001.
2. *Рассел Б.* Мистицизм и логика. В кн. Почему я не христианин. – М.: Политиздат.1987